

This is an author produced version of a chapter published in book
Naturvårdskedjan – för en effektiv naturvård.

Citation for the published chapter:

Björklund, Marie; Lennartsson, Tommy; Moen, Jon; och Axelsson
Linkowski, Weronika. (2011) Storslagen fjällmiljö – för vem?. In Malin
Almstedt Jansson, Torbjörn Ebenhard & Johnny de Jong (red.)
Naturvårdskedjan – för en effektiv naturvård. Uppsala: Sveriges
lantbruksuniversitet, Centrum för biologisk mångfald, pp 318-325.

Published with permission from: Sveriges lantbruksuniversitet, Centrum för
biologisk mångfald.

Epsilon Open Archive <http://epsilon.slu.se>

Fjällandskapet

Storslagen fjällmiljö – för vem?

MARIE BJÖRKLUND, TOMMY LENNARTSSON,
JON MOEN OCH WERONIKA AXELSSON LINKOWSKI

Miljömålet för odlingslandskapet är att skydda detta landskaps värden. Målet för fjällen är däremot "ursprunglighet". Betet ses i ena fallet som nödvändigt, i andra fallet som skadligt. Forskningen visar dock att mångfalden i fjällen i hög grad är beroende av betet, ett synsätt som sakta börjar få insteg i miljöpolitiken.

Mittåkläppen är fjället som figurerat i renbetesdebatten i årtionden (Evju 2000). Här var antalet renar på det inhägnade fjället periodvist så stort att erosions-skador uppstod (Näsman 1994). Men vad hände sedan? Hägnet togs bort, det hårda betetrycket avtog, och växterna kom tillbaka. Idag ser grässvålen ut precis som vilken artrik, väl-skött kalkrik naturbetesmark som helst i Sverige, fränsett att den ligger på kalfjället.

På Mittåkläppen (figur 6.38) är det tydligt att både ren, hästar och nötboskap har haft stor betydelse för biologisk mångfald i fjällmiljön. Krävande kärlväxter som fjällgentiana *Gentiana nivalis*, ängsskallra *Rhinanthus minor* och svarthö *Bartsia alpina* (figur 6.37) har ökat runt fäbodvallarna de senaste 15 åren genom att EU-stödet möjliggjort ökat bete. Upp mot trädgränsen där korna inte betar har samma arter gått kraftigt tillbaka till följd av igenväxning. Ännu längre upp, i renhägnet, har dessa arter idag större populationer än någonsin under den studerade perioden (Lennartsson, opublicerat). Områdena runt Mittåkläppen visar också tydligt att renen och nötboskapen betraktas mycket olika av naturvärden och samhället (Wallin & Aronsson 1998). I det här delkapitlet diskuterar vi skillnader i synen på fjällens och jordbrukslandskapets betesmarker och hur de skillnaderna påverkat naturvårdens sätt att arbeta med biologisk mångfald.

För den som arbetar med hotad biologisk mångfald i odlingslandskapet är bondens verksamhet och ett livskraftigt lantbruk helt avgörande. Det märks även i de omfattande system som finns för statlig och europeisk ersättning

till lantbrukets landskapsvårdande insatser. Vad krävs för att vi på motsvarande sätt ska kunna bevara biologisk mångfald i fjällens renbetesmarker?

Två beteslandskap, två miljö kvalitetsmål

Ett sätt att belysa denna fråga från naturvårdssynpunkt kan vara att jämföra miljö kvalitetsmålen (box 1.1) som riksdagen har fastställt: Ett rikt odlingslandskap respektive Storslagen fjällmiljö. I målet Storslagen fjällmiljö står att "Fjällen skall ha en hög grad av ursprunglighet vad gäller biologisk mångfald, upplevelsevärden samt natur- och kulturvärden. Verksamheter i fjällen skall bedrivas med hänsyn till dessa värden..." (Proposition 2004/05:150 s. 173). För odlingslandskapet gäller att "Odlingslandskapet och jordbruksmarkernas värde för biologisk produktion och livsmedelsproduktion skall skyddas..." (Proposition 2004/05:150, sid. 165). I fjällen betonas alltså ursprungligheten, i odlingslandskapet nyttjandet.

Dessa huvudmål förtydligas med ett antal att-satser, tidigare även följda av delmål. En av att-satserna för miljö kvalitetsmålet Storslagen fjällmiljö har ett nyttjarperspektiv: "Fjällens karaktär av betespräglat storslaget landskap med vidsträckta sammanhängande områden bibehålls." (Proposition 2004/05:150 sid. 173). Frågan är dock vilket genomslag detta nyttjarperspektiv fått i delmålen?

Delmål 1 för fjällen handlade om att begränsa skador på mark och vegetation, delmål 2 om att begränsa buller, och delmål 3 om att skydda och vid behov sköta representativa fjällområden (Proposition 2004/05:150 sid. 175). Motsvarande

Figur 6.37 Svarthö *Bartsia alpina*.

Figur 6.38 Mittåkläppen i Härjedalen har en lång tradition av fåbodbruk.

Tommy Lennartsson

delmål 1 för odlingslandskapet var att samtliga ängs- och betesmarker skulle bevaras och skötas senast 2010 och att arealerna ängs- och betesmark skulle utökas. Delmål 2, 3, 4 och 6 för odlingslandskapet handlar om att bevara och sköta spår efter allt arbete människan ägnat sitt jordbrukande, det vill säga skötselskapade biotoper, husdjursraser, grödor, byggnader och kulturspår (Proposition 2004/05:150, sid. 167).

Även delmålen speglade således att synen på vad som är hållbart nyttjande skiljer sig mellan

fjällen och jordbrukslandskapet. Medan lantbrukarens skötsel av marken uppmärksammas som en förutsättning för natur- och kulturvärden fokuserar miljö kvalitetsmålet Storslagen fjällmiljö snarare på vad som ansetts vara renskötselns negativa effekter på vegetationen. Renskötaren ska dessutom helst bedriva sin verksamhet utan buller – självklart en viktig fråga från turismsynpunkt men kanske inte lika självklar vad gäller nyttjande och bevarande av fjällens biotoper och arter.

Två beteslandskap, två sätt att betrakta skötsel och nyttjande

Skötsel och nyttjande i fjällen och odlingslandskapet påverkas av en mängd styrmedel, vilka delvis ligger inom miljökvalitetsmålen ramar. Här diskuteras samhällets syn på skötsel av fjäll- respektive odlingslandskap med utgångspunkt från några konkreta skötselfrågor.

I odlingslandskapet kan brukare få ersättning för skötsel av natur- och kulturmiljövärden. Länsstyrelserna och Jordbruksverket kontrollerar att betet, i enlighet med föreskrifterna, är tillräckligt hårt. Exempel på mått som använts vid sådana kontroller är 3 centimeters medelhöjd efter avslutad betes-säsong och frånvaro av skadlig förnaansamling. Det kontrolleras däremot inte att betet är tillräckligt svagt, exempelvis att avbetningen inte missgynnats arter beroende av nektar, pollen, frön och oskadade växter. I fjällen har däremot förlust av biomassa, ökad utbredning av vindblottor och andra mått på hårt bete betraktats som en skada på vegetationen. Omvänt används antalet renar (tillsammans med antalet terrängfordon) som ett indirekt mått på riskerna för skador på mark och vegetation (Miljömålsrådet 2008).

Man kan således få uppfattningen att svagt bete är positivt i fjällen men negativt i hagen. Ekologisk kunskap visar dock att detta knappast är korrekt. För odlingslandskapet visar allt fler indikationer att betet i många marker är alltför hårt och likartat mellan olika år. Exempelvis försvinner hävdberoende fjärlar i många restaurerade områden medan de kan leva kvar viss tid i igenväxningsmarker (Björklund 2006). Samma sak gäller för många kärleväxter, exempelvis fältgentiana *Gentianella campestris*, klasefibbla *Crepis praemorsa*, skallror *Rhinanthus* spp., ögontröstar *Euphrasia* spp. och orkidéer (Lennartsson, opublicerat). I fjällen finns å andra sidan en stor andel av den biologiska mångfalden i vindblottor, på bar jord och i andra störda småmiljöer. Perioder med hårt bete kan krävas för att trycka tillbaka vide och ris. Få systematiska studier (undantaget exempelvis Olofsson & Oksanen 2005) har gjorts av hur biologisk mångfald påverkas av försvagat renbete, men många krävande arter skulle utan tvivel gå tillbaka om risens bredd ut sig på

vindblottornas bekostnad (Linkowski och Lennartsson 2006b, d).

Vad är normalt och vilken dynamik och variation vill vi ha?

Bland botanister kallas den närmaste tiden efter upphörd hävd i ängar och betesmarker ofta den älskliga fasen. Då är blomningen som rikast innan artrikedomen avtar genom att konkurrensstarka arter tar över. I odlingslandskapet betraktas älsklig fas som ett vackert men onormalt och därför föga eftersträvt tillstånd. Årlig avbetning anses i stället vara normaltillståndet. Med tanke på ovan diskuterade fokus på för hårt bete i fjällen tycks där den älskliga fasen, till exempel högörtängar och busksnår, ses som ett mer normalt tillstånd än hårdare betade marker med exempelvis vindblottor.

Som nämnts ovan är det ingen tvekan om att biologisk mångfald i ängar och hagar behöver vegetationstillstånd som liknar den älskliga fasen, där pollen- och nektarrika växter och deras insekter under en säsong får möjlighet att reproducera sig utan att skadas. Givetvis behövs sådan vegetation också i fjällen men minst lika viktigt är det med tämligen hårt betade områden och perioder som håller tillbaka ris- och buskvegetation och därigenom upprätthåller fjällhedar och fjällgräsmarker. Ofta kan älskliga vegetationstyper i fjällen indikera igenväxning som på sikt hotar de arter som kräver mer lågvuxen vegetation.

Synen på vad som är normaltillståndet har stor betydelse för vilka mål samhället formulerar för skötsel och biologisk mångfald. I detta fall riskerar betet att bli för hårt i jordbrukslandskapet och för svagt i fjällen. Ett exempel på detta är fältgentiana som minskar i odlingslandskapet delvis till följd av för hård hävd (Lennartsson & Svensson 1996) medan dess släktingar fjällgentiana *Gentiana nivalis* och lappgentiana *Gentianella tenella* (figur 6.39) minskar i vissa fjällområden på grund av för svag hävd (Lennartsson, opublicerat).

Den moderna renskötseln är extensiv genom att en samebys renar betar inom mycket stora områden. En samebys marker är enkelt uttryckt ett stort landområde från kust till fjäll där renskötsel bedrivs av medlemmarna i samebyn. Renskötaren driver renarna till oli-

Figur 6.39 Lappgentiana *Gentianella tenella*.

Marie Erikszon, Sametinget

Figur 6.40 I samband med renskiljning samlas renarna vid särskilda platser. Utöver detta är rennäringen en extensiv verksamhet då renarna betar över mycket stora områden.

ka betesmarker olika delar av året, till högre fjällområden under högsommaren, skogslandet på vintern samt området däremellan under vår och höst. Vid kalvmärkning och slakt drivs renarna samman till särskilda platser (figur 6.40). Renarna har dessutom vissa favoritmarker som betas mer intensivt medan andra betas mer extensivt. Vilka marker som betas varierar mellan åren. Antalet renar har sedan slutet av 1800-talet fluktuerat i cykler om cirka 20-30 år (Moen & Danell 2003). Variationen i antalet renar liknar den som finns i vilda renhjortar (Emanuelsson 1987, Skogland 1990).

Renbetet blir dynamiskt över tiden och varierat i rummet medan jordbrukslandskapets bete idag är tämligen statiskt. I projektet, bland annat vid expertseminarierna (box 6.2), har det bekräftats att renbetets dynamik är viktig för växt- och djursamhällen i fjällen. Sannolikt krävs i många fjällbiotoper perioder med så hårt bete att det ibland uppfattats som överbete (box 6.7), omväxlande med perioder med svagare störning (Linkowski & Lennartsson 2006d).

I jordbrukslandskapet bedrivs bete idag i inhägnade fällor av begränsad storlek och på samma ställe från år till år. Antalet djur är också relativt konstant mellan år och eftersom årlig avbetning (eller maximalt ett obetat år av fem) är ett krav måste brukaren idag sätta in

flera djur ett regnigt år då produktionen är hög. Traditionellt fanns inte den möjligheten utan betestrycket varierade med väderleken. Dessutom varierade antalet djur kraftigt mellan år även i odlingslandskapet (Dahlström 2006), liksom tidpunkten för bete (Gustavsson 2007).

I betade marker i jordbrukslandskapet har dynamiken över tiden och variationen i rummet således till stor del gått förlorad. Inom forskningsprogrammet HagmarksMISTRA har man studerat hur denna brist på variation i tid och rum påverkar biologisk mångfald. Mycket tyder på att den minskade dynamiken och variationen i betade marker sannolikt är en av de främsta anledningarna till att många hävdberoende arter minskar trots hävd (Pehrson & Svensson 2006, Wissman 2006, Pihlgren 2007).

Synen på traditionellt nyttjande och hävdberoende

I odlingslandskapet bidrar ersättningsystemet till upprätthållandet av hävd av biologiskt och kulturhistoriskt värdefulla marker. I själva verket har dock dagens bete få likheter med det historiska bete (sid. 128-146 i kapitel 3) som skapade biotoperna och deras artrikedom. Många hävdformer och hävdbiotoper är i stort sett utdöda, exempelvis slätter, sent bete i åkergården, hävdade småbiotoper och stora varierade utmarksbeten på ma-

Figur 6.41 Bete i fjällbjörkskog är ett viktigt inslag för bevarande och skapande av biologisk mångfald i fjällen. I områden där hävden upphört har biotoperna kraftigt förändrats med förlust av biologisk mångfald som resultat. Djupdalsvallen, Härjedalen.

Tommy Lennartsson

ger mark (Dahlström m.fl. 2008, Gustavsson 2007). Tillämpningen av regelverket inom landsbygdsprogrammet bidrar inte heller nämnvärt till att gynna viktiga traditionella hävdformer. Kraven på årlig avbetning har berörts ovan (sid. 320–321). Reglerna för gårdsstöd är ytterligare ett steg i fel riktning i och med att de missgynnar våra mest traditionella betesbiotoper: trädbärande betesmarker och steniga betesmarker. De positiva stödformer som trots allt finns tillämpas för lite på grund av bristande resurser till handläggning och rådgivning.

I fjällen uppmärksammas det traditionella nyttjandets (box 6.9) betydelse genom att ersättning utgår för skötsel av vissa värdefulla kulturmiljöer, exempelvis gamla visten. Vad däremot gäller skötsel av själva renbetesmarkerna hörs i debatten ofta att dagens rennäring är alltför intensiv och mekaniserad eller på annat sätt otraditionell i förhållande till tidigare bruknings sätt. I själva verket är det troligt att de flesta aspekter på renskötsel som har betydelse för biologisk mångfald har förändrats mycket lite de senaste 100 åren, sedan mjölkrenskötseln upphörde. Det gäller exempelvis antalet renar, biotopnyttjande samt dynamik och variation i betet.

Rennäringen är nu inte den enda formen av traditionellt nyttjande i fjällbiotoper, utan björkskogsbältet har en lång historia av fjällnära fåbodbruk. Till skillnad från den ännu levande rennäringen är fåbodbruket nästan helt försvunnet. De hävdskapade biotoperna är kraftigt förändrade men ännu finns mycket av deras artrikedom kvar i exempelvis rikkärr och örtrik fjällbjörkskog (figur 6.41, se sid. 295–306 samt box 6.5 & 6.6). I sådana miljöer pågår en omfattande men nästan helt ouppmärksammas förlust av biologisk mångfald. Det är ingen tvekan om att fåbodbrukets betydelse för fjällens biologiska mångfald är lika underskattad som renbetes betydelse.

Synen på vad som är traditionellt nyttjande leder till att det i jordbrukslandskapet inte uppmärksammas tillräckligt att otraditionell hävd troligen är en viktig orsak till förlust av biologisk mångfald. Fjällnära före detta fåbodområden har knappast uppmärksammas alls trots att de sannolikt hört till våra mest artrika odlingslandskap. Omvänt finns för fjällen en troligen rätt obefogad oro för att otraditionell renskötsel, till exempel det felaktiga antagandet att ett onormalt stort antal renar skadar fjällen (Proposition 2006/07:1).

Box 6.9 FAKTA

Traditionell kunskap och fjällvärldens biologiska mångfald

HÅKAN TUNÓN

Trots att fjällvärlden ofta utpekas som en opåverkad vildmark är merparten av dessa landområden direkt eller indirekt danad av människan och hennes aktiviteter. Under lång tid har samerna idkat rensköttsel (figur 6.42) mer eller mindre intensivt i fjällen, och såväl tam- som vildrenarnas betande har påverkat biologisk mångfald. Vid sidan av renarna har fjällböndernas kor, getter, får och hästar betat de mer låglänta fjällområdena och fjällbjörkskogen på många håll i minst 500 år (Svanberg & Tunón 2000). De fjällnära myrarna fungerade fortfarande en bra bit in på 1900-talet som slåttermyrar. I de olika fjällsjöarna har samer och nybyggare bedrivit mer eller mindre intensivt fiske, och redan för flera hundra år sedan har lokalbefolkningen satt ut önskvärd fisk i sjöar som inte motsvarade förväntningarna.

Att överleva i den extrema miljö som fjällvärlden utgör har krävt ett stort mått av folklig ekologisk kunskap om både miljön och de där levande organismerna. I samernas fall har en stor del av det sedvanliga bruket av resurserna levt kvar in i modern tid. Ännu in i relativt sen tid levde många samer som nomadiserande renskötare. Detta innebär att mycket av den traditionella kunskapen fortfarande är livaktig i de norra delarna av landet. Sett utifrån ett landsbygdsperspektiv kan de traditionella samiska näringarna och den samiska kulturen särskilt framhävas som resurser för utvecklande av såväl upplevelse- eller kulturturism som lokala traditionella innovationer, det vill säga identitetsskapande varor utvecklade ur lokala traditioner, till exempel same-slöjd och livsmedel.

Det finns ett stort behov av att sammanställa hur rennäringens traditionella nyttjande har påverkat fjällens biologiska mångfald. En sådan sammanställning bör innehålla en analys av vilka komponenter i traditionell markanvändning som är biologiskt relevanta på samma sätt som redovisats för jordbrukslandskapet (sid. F3-F3). Till de viktigaste frågorna hör i vad mån och på vilket sätt renskötarna förr aktivt har påverkat vilka fjällbiotoper och områden som betats av renarna under olika årstider, och i vad mån man idag skulle kunna använda denna kunskap för att aktivt styra renbetet i ett naturvårdssyfte för att påverka vegetationen på särskilda platser.

Rolf Kjellström.

Figur 6.42 Samekvinna: Anna Olsson i Jokkmokk med kastlina, 1968.

Under 2006 och 2007 har Sametinget och Nationellt program för lokal och traditionell kunskap relaterad till bevarande och hållbart nyttjande av biologisk mångfald (Napterk) vid CBM utrett i vilken omfattning traditionell kunskap och traditionella sedvänjor inom den samiska kulturen är dokumenterade. Resultatet visade stora brister vad gällde den praktiska och erfarenhetsbaserade kunskapen (Utsi 2007). Därför har Napterk och Sametinget dragit igång Det samiska initiativet inom vilka samer själva kartlägger sin kultur och sitt beroende av naturen och dess resurser. Under perioden 2007–2009 genomfördes fjorton pilotprojekt för att utvärdera och utveckla olika metoder och deras relevans för arbete med samisk kultur. Målet är att hela det samiska samhället inom Sveriges gränser ska medverka i kartläggningen av den samiska kulturen. Förhoppningen är att denna kunskap såväl ska stärka den samiska identiteten som gynna ett hållbart nyttjande av biologiska resurser.

I jordbrukslandskapet är många biotoper uppenbart skapade av en lång hävdhistoria, och hävdens betydelse för deras biologiska mångfald är väl känd. Analys av exempelvis hotad biologisk mångfald pekar dessutom på att det finns ännu fler, hittills rätt ouppmärksammade, hävdskapade biotoper vilka borde bli föremål för restaurering och skötsel. Exempel är hävdade myrar (figur 6.43), glest trädbevuxna utmarksbeten, betes- och åkermarker på sand samt åkerholmar och liknande marker med sent betespåsläpp.

I fjällen är kunskapen begränsad om vilka biotoper som är betesberoende och det finns risk att vi underskattar betets betydelse. Det beror dels på att fjällen traditionellt uppfattats som en naturmiljö med begränsad kulturpåverkan, dels på att beteseffekter (av både ren och smågnagare) ofta är subtila och svåra att se. Många fjällbiotoper är lågproduktiva vilket gör att de växer igen långsamt utan bete och att bortförseeln av biomassa genom bete ofta knappt är märkbar.

Nya perspektiv får genomslag?

Inledningsvis har nämnts att naturvärden måste jobba med ekologiska problem men inom givna politiska, socioekonomiska, värderingsmässiga och andra ramar. Vi diskuterar i detta kapitel några sådana ramar från ett

ekologiskt perspektiv och kommer till slutsatsen att vissa skulle behöva revideras eftersom de baseras på dåligt underbyggda eller rent felaktiga antaganden om fjällens ekologi. Sådana felaktiga antaganden utgör i sig hot mot biologisk mångfald. Exempelvis är det troligt att ett par decennier av fokus på rennäringen som orsak till överbete har orsakat större skada för biologisk mångfald än ett lokalt för högt betestryck i sig (se box 6.7). Ett syfte med naturvårdskedjans fjällprojekt har varit att tydliggöra de ekologiska aspekterna och bidra till att de får större genomslag i miljöpolitiken.

En viktig politisk ram utgörs av miljökvalitetsmålen som arbetades fram under slutet av 1990-talet. Under fjällprojektets projektperiod har formuleringarna i målen diskuterats, en fördjupad utvärdering genomförts av Miljömålsrådet och sektorsmyndigheter och en översyn av miljökvalitetsmålen påbörjats. Projektet har tilläggsfinansierats av Miljömålsrådet och projektets resultat har av rådet citerats och tagits som utgångspunkt för några viktiga förslag till ändrad målformulering och tolkning av miljökvalitetsmålet. Bland annat föreslås ökat fokus på hållbart nyttjande av fjällen samt att inte se bete som oönskad förslitning av vegetation och reduktion av lavtäcket tjocklek (figur 6.44). Förhoppningsvis kan detta ses som ett steg mot att i nationell politik förstå

Tommy Lennartsson

Figur 6.43 GTill skillnad från jordbrukslandskapet där betydelsen av lång hävdhistoria är känd råder ett motsatt förhållande i fjällvärlden. Här finns ett flertal biotoper som tidigare hävdats men som idag är i stort behov av restaurering och skötsel. Gamal slättermyr, Härjedalen.

Figur 6.44 Att renbete inte betyder önskad förslitning av vegetation i fjällen uppmärksammas alltmer.

Marie Erikszon, Sametinget

renbetets och rennäringens betydelse för att upprätthålla fjällens biologiska mångfald.

Möjligen kan man se en tendens till liknande förändring av värderingar även i andra nationella områden av miljöpolitiken. Regeringens budgetproposition för 2007 (Proposition 2006/07:1) visade att regeringen då såg det som positivt för fjällvegetationen om antalet renar minskar: "Antalet slaktade renar ökade under hösten 2005 vilket kan innebära att risken för skador på mark och vegetation minskar" (Proposition 2006/07:1, sid. 43). I budgetpropositionen för 2008 (Proposition 2007/08:1) är formuleringen mindre drastisk även om regeringen fortfarande dels ser vegetationsskador som ett problem, dels direkt kopplar skadorna till slitage av ren (och terrängfordon): "När det gäller delmålet om begränsning av skador på mark och vegetation bedöms riskerna för skador indirekt genom antalet renar och terrängfordon." (Proposition 2007/08:1, sid. 41). Det öppnas dock för att renen kanske inte är enbart av ondo: "Det behövs mer kunskap om renbetets betydelse för fjällekosystemet" (Proposition 2007/08:1, sid. 41).

I regeringens budgetproposition för 2009 (Proposition 2008/09:1) noteras (liksom Miljömålsrådet 2008 gjort) att sambanden mellan vegetationsskador och antalet renar inte är självklara: "Eftersom bra underlag saknas har

riskerna för skador på mark och vegetation hittills bedömts indirekt genom antalet renar och antalet terrängfordon" (Proposition 2008/09:1, sid. 34). Regeringen accepterar även Miljömålsrådets bedömning att vi kanske inte ens vet hur vanligt det är med markskador: "Miljömålsrådet anser att det även behövs mer kunskap om förekomsten av buller och markskador" (Proposition 2008/09:1, sid. 35). Liksom i föregående budgetproposition anser regeringen att kunskapen om fjällens ekologi behöver fördjupas: "Enligt Miljömålsrådets bedömning finns ett stort behov av ny och fördjupad kunskap om fjällens vegetation och kulturmiljöer" (Proposition 2008/09:1, sid. 35).

Det är således möjligt att den ökade ekologiska kunskapen om fjällen som tagits fram och sammanställts i detta och andra projekt börjar sätta avtryck i den övergripande nationella miljöpolitiken. Vilken praktisk betydelse detta i så fall får är i stor utsträckning en fråga om hur olika styrmedel utformas framöver.

Slutligen ska sägas att värderingar inom samhälle och riksdagspolitik inte nödvändigtvis får genomslag i praktiken. Exempelvis har länsstyrelserna i sitt arbete med att, enligt miljömålet, begränsa skador på mark och vegetation (Proposition 2004/05:150 s. 175) alltmer kommit att fokusera på skador från terrängfordon, snarare än överbete.